

Kaikki tiet vievät – mediatutkimukseen?

Suomen Akatemia vahvisti kesäkuun alussa linjauksensa mediakulttuurin tutkimusohjelmaksi. Ohjelma sijoittuu kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen toimikunnan alueeseen ja tarjoaa kolmivuotiskautena 1999-2001 yhteensä n. 15 miljoonan markan piristysruiskeen mediatutkimukselle. Nyt onkin sopiva hetki kysyä, mitä mediakulttuurin tutkimus oikeastaan on ja miten se suhteutuu muihin mediamääritteisiin tutkimusalueisiin. Tämän kysymyksen eteen joutuvat kaikki ne tutkijat ja tutkimusryhmät, jotka jo kiivaasti miettivät ideoitaan tutkimusohjelmaa varten. Jokaisen rahoitusta hakevan on pystyttävä ainakin jossain määrin osoittamaan oma ideansa mediakulttuurin tutkimukseksi. Se ei tule käymään käden käänteessä, sillä erilaiset mediamääritteiset tutkimuksen ja opetuksen alueet eivät asetu helpolla yksiselitteisesti rajattaviksi. Vai onko niin, että tutkimusohjelmasta haetaan sateenvarjoa, jonka alle kuka tahansa voisi asettua?

Suomessa mediakulttuurin tutkimus on selvästi 1990-luvun lapsi. Jos Akatemian tutkimusohjelma olisi tehty vuosikymmenen alussa, sen nimeksi olisi tullut (uuden) viestintäkulttuurin tai audiovisuaalisen kulttuurin tutkimusohjelma. Korkeakoulu- ja tiedepoliittisesti mediakulttuurin tutkimusohjelma onkin jatkoa niille virityksille, jotka hallitsivat opetusministeriön suunnittelutyötä vuosikymmen taaksepäin. Muistettakoon, että opetusministeriö asetti v. 1987 viestintäkulttuuritoimikunnan, joka tuotti yhtenä 6 mietintöä, niistä viimeisen vuonna 1991. Toimikunnan toimeksiannosta tehtiin mm. selvitys suomalaisen audiovisuaalisen viestinnän ja kulttuurin tutkimuksesta (Heiskanen). Toimikunta pani liikkeelle nykyiset taiteen ja viestinnän oppilaitokset sekä vauhditti monin tavoin alan yliopisto-opetusta.

Akatemian tutkimusohjelmassa kulttuurin etuliite on nyt muutettu "mediaksi" ja lienee syytä olettaa, ettei uusi määräys ole pelkkä sattuma. Asia valmistelleessa työryhmässä liikkui myös toinen nimiehdotus, mediatutkimuksen tutkimusohjelma. Tätä ajatellen ongelmaksi on saatettu kokea se, että mediatutkimus on tieteenalan määreenä (mediatieteen nimellä) Suomessa vain yhdessä yliopistossa, Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa. Julkisuudessa tosin monet meistä ovat tahtoen tai tahtomattaan saaneet pukeutua mediatutkijan viittaan. Lapin yliopiston mediatiede liittyy audiovisuaalisen mediakulttuurin koulutusohjelmaan, jonka painopisteiksi on rajattu tietoverkot ja multimedia; kysymys on siis ennen kaikkea nk. uuden median tutkimuksesta. Mediakulttuuri lisämääreellä "uusi" on mukana myös Tampereen yliopiston vastikään täytetyssä lajioitusprofessuurissa, jonka toisena alueena mainitaan viestintäkasvatus. Professuurin haltija, Tapio Varis, oli jäsenenä Akatemian tutkimusohjelmaa valmistelleessa työryhmässä.

Korkeakoulu- ja tiedehallinnossa viestintä on viime aikoina ollut yleiskäsite, jonka alle on sijoittunut myös selkeästi mediamääräytyneitä opetuksen ja tutki-

muksen alueita. Esim. viestintäalan koulutusta selviteltyt opetusministeriön työryhmä otti huomioon viestinnän, tiedotusopin ja informatiikan koulutusohjelmien lisäksi taideteollisen koulutuksen, elokuva- ja televisiotieteen sekä erilaisia audiovisuaalisen ja uuden mediakulttuurin koulutusohjelmia (ks. Viestintäalan koulutuksen kehittämistarpeet). Myös taiteen ja viestinnän oppilaitosten medianomikoulutus oli mukana asetelmassa. Viestintäalan jatkokoulutuksen kansallinen tohtoriohjelma on toiminut informaatio- ja viestintätieteiden nimellä. Seuraavan tohtoriohjelman nimi on lyhennetty viestintätieteiksi, mutta pitää sisällään esim. Turun yliopiston elokuva- ja televisiotieteen. Tohtoriohjelmissa pitäisi näin olla edellytykset sellaiseen yhteiskuntatieteiden ja humanistisen tiedeperinnön yhdistämiseen, mitä mediatutkimuksessa tavoitellaan. Tätä ajatellen mediatutkimus myös sijoittuu luontevasti Suomen Akatemian kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen toimikunnan ohjelmaan.

Risteys pysyy paikallaan

Tieteiden tienristeys on tunnettu vertauskuva, jota on käytetty kuvaamaan viestinnän ja erityisesti joukkoviestinnän tutkimuksen syntyä ja kehitystä. Vastaavaa keskustelua on käyty ja käydään nyt mediatutkimuksen luonteesta. Tosin mediatutkimuksesta voi olla ennen aikaista puhua edes tienristeyksenä; risteys kun pysyy paikallaan, vaikka kulkijat eivät siihen pysähtyisikään.

Esittelen seuraavassa lyhyesti brittiläistä keskustelua mediatutkimuksesta ja pyrin sitä kautta tarkentamaan, millainen risteysasema(?) mediatutkimus oikein on. Keskeisenä lähteenä käytän John Cornerin Screen-lehdessä julkaistua puheenvuoroa mediatutkimuksen "tieto-ongelmasta" (Corner 1995), joka näyttää herättäneen laajemmaltikin mielenkiintoa (ks. esim. Geraghty & Lusted 1998). Tieto-ongelma viittaa tässä mediatutkimuksen peruskäsitteistöön, tutkimuskohteen määrittelyihin, tutkimusaineistoihin ja -metodeihin. Corneria ja häntä kommentoneita tutkijoita näyttää myös askarruttavan mediatutkimuksen käynnissä oleva 'kanonisointi' eli mistä tutkimuksista ja tutkijoista muodostetaan mediatutkimuksen oppihistoria. Cornerin yhdessä Sylvia Harveyn kanssa toimittama televisiotutkimuksen artikkelikokoelma voidaan ymmärtää juuri tällaisena oppihistoriallisena esityksenä (ks. Corner & Harvey 1996; vastaavalla asialla ovat Geraghty & Lusted, mt).

Corner löytää mediatutkimukselle brittiläisissä yliopistoissa kaksi alkua. Toinen ja mediatutkimukselle pitkään suuntaa antanut alku on brittiläinen kulttuuritutkimus eli Stuart Hall oppilaineen; toinen alku löytyy samaan aikaan synty-

neistä viestinnän koulutusohjelmista, joita kehitettiin erityisesti polyteknisten korkeakoulujen ammatillisesti suuntautuneisiin koulutusohjelmiin. Huomattakoon, että tätä historiaa esitellessään Corner puhuu edellisestä alusta Media Studies -nimellä ja jälkimmäisestä Communication Studies -nimikkeellä. Tunnetusti studies-liite oppiaineiden nimissä viittaa humanistiseen tiedeperintöön eli molemmat suuntaukset lähtivät liikkeelle sitä kautta. Näiden suuntausten suhdetta joukkoviestinnän tutkimuksen perinteeseen kuvaa Cornerin erottelu mediatutkimuksen ja mediasosiologian välillä (media studies / media sociology). Sellaiset tunnetut brittiläiset joukkoviestinnän tutkijat kuin Blumler, McQuail, Tunstall, Halloran ja myöhemmin Schlesinger, Golding, Elliott, Murdoch, kuuluvat tässä jaottelussa mediasosiologiaan, joka Cornerin mukaan jatkaa joukkoviestinnän sosiologian tutkimusperinnettä.

Cornerin asetelmassa isot kirjaimet Media Studies -suuntauksen määrittelyssä erottavat sen alueesta, jota hän kuvaa termillä "studies of the media". Erottelu nostaa huomion kohteeksi kysymyksen mediatutkimuksesta tieteenalana ja yliopistollisena oppiaineena verrattuna tutkimusalueeseen, jossa monet käyvät, mutta harvat pysähtyvät. Kävijät tulevat Cornerin mukaan laajalti humanististen tieteiden kentältä, yhteiskuntatieteistä ja jopa teknisten tieteiden alueelta. Tätä listaa voisi tällä hetkellä tarkentaa erityisesti tietojenkäsittelyn ja tietokonetekniikan tutkijoilla.

Kulttuuritutkimuksena mediatutkimuksen tavoitteena on ollut brittiläisen kulttuuritutkimuksen yleisiä lähtökohtia seuraten humanististen tieteiden ja yhteiskuntatieteiden rajan ylittäminen. Yhteiskuntatieteistä tutkimuksen kiinnepohdaksi saatiin kysymys vallasta, mutta sitä tarkasteltiin humanisteja seuraten teksteissä, kielessä ja muissa merkityksenannon käytännöissä. Tätä kautta ideologia-analysistä eri muotoineen tuli lähtökohta brittiläiselle mediatutkimukselle. Se myös antoi mediatutkimukselle kohteen ja metodologian, mille perustalle eri tahoilta tulevat tutkijat voivat rakentaa mediatutkimuksen erityistä tiedeidentiteettiä. Corner tuntuu ajattelevan, että jos mediatutkimuksesta yleensä voidaan puhua erityisenä tieteenalana, sen lähtökohdat on selkeimmin argumentoitu brittiläisen kulttuuritutkimuksen pohjalta syntyneessä mediatutkimuksessa. Mutta toisaalta hän toteaa, että tällä hetkellä ideologiateoria on hävinnyt lähes kokonaan tutkijoiden päiväjärjestyksestä ja se esiintyy enää vain perusopinnojen opihistoriallisissa luotauksissa.

Jos ymmärrän oikein Cornerin esityksen mediatutkimuksen kehityshistoriasta, hänen näkemyksenä voidaan tiivistää seuraavasti: Mediatutkimuksen alkuvaiheen yhteinen identiteetti on hajonnut ja tällä hetkellä ollaan jälleen tilanteessa, jossa yhteiskuntatieteilijät ja humanistit puhuvat toistensa ohi. Suuret tarinat tai "suuri teoria" (Grand Theory) eivät ole muodissa sen enempää mediatutkimuksessa kuin kulttuuritutkimuksessa yleisemminkään. Tässä yhteydessä on tärkeää huomata se, miten Corner kuvaa humanististen tieteiden ja yhteiskuntatieteiden erilaista suhdetta mediatutkimukseen. Humanistiselle tutkimukselle on hänen mukaansa tyypillistä tekstikritiikki, joka korostaa yksittäisen tutkijan havainnointia ja päättelykykyä. Humanistinen tutkimus tähtää perusteltujen mielipiteiden kehittämiseen; mielipiteiden, jotka eivät edes pyri tuottamaan teorioita "totuudesta" tai olemaan muita parempia (vrt. Hietalan kuvaukseen humanistisen tutkimuksen spekulatiivisuudesta ja argumentatiivisuudesta, Hietala 1993, 150).

Mediasosiologia yhteiskuntatieteenä on Cornerin mukaan ennen muuta "empiirinen projekti", mistä syystä tutkimusmenetelmät (metodit) nousevat usein keskeiselle sijalle. Tutkijan on avoimesti tuotava esille käyttämänsä menetelmät ja sovellettava niihin "intersubjektiivisiä" pätevyysvaatimuksia. Menetelmillä tuotetaan tutkimusaineistoa (dataa), jota tulkitaan ja selitetään pyrkien luomaan teoriaa jostakin yhteiskunnallisesta ilmiöstä. Menetelmiensä käytössä ja tutkimus-

aineiston analyysissä tutkijalta edellytetään "objektiivisuutta", jonka tulkinnat tosin ovat yhteiskuntatieteissäkin etääntyneet pitkään hallinneesta luonnontieteiden ideaalista. Tähän muutokseen voidaan liittää Cornerin huomio mediasosiologian nykyvaiheesta, jossa mediaetnografinen tutkimus on noussut yhä keskeisemmäksi. Perinteinen objektiivisuuden vaatimus nähdään mediaetnografiassa eräänlaisena metodireflektiivisyytenä, mikä korostaa tutkijan tietoista suhdetta käyttämiinsä metodeihin ja tutkimusaineistoista tekemiinsä tulkintoihin.

Kaksi perinnettä yhteen

Mediatutkimus on siis saattanut yhteen kaksi erilaista tieteenperinnettä, joita alkuvaiheessa jossain määrin yhdisti brittiläisen kulttuuritutkimuksen viitekehys. Postmodernismi muodostui sittemmin uudeksi mediatutkijoita yhdistäväksi lenkiksi, mutta sille pohjalle on ollut mahdotonta rakentaa pitemmälle menevää integraatiota. Cornerin johtopäätös onkin, että useimmissa brittiläisten yliopistojen koulutusohjelmissa eri perinteet eivät ole löytäneet siltää välilleen. Hän päätyykin kysymään, olisiko parempi antaa mediatutkimuksen hajota alkuperäisiin oppiaineisiinsa. Myöntävä vastaus kysymykseen tarkoittaisi, että mediatutkimus nähtäisiin vain ajankohtaisena tutkimusalueena, satunnaisten matkailijoiden risteysasemana.

Corner itse valitsee isojen kirjaimien mediatutkimuksen, Media Studies -vaihtoehdon. Hän siis haluaa jatkaa mediatutkimuksen erityisen tiedeidentiteetin etsintää ja esittää perustelunaan, että mediatutkimuksen kohteena on sentään yksi modernin elämän keskeisistä tunnusmerkeistä. Hän ei kuitenkaan kannata mediatieteen tiukkaa määrittelyä ja erottautumista, mutta jälkimarxilainen mediatutkimus ("post-Marxist Media Studies") kaipaa hänen mielestään kiinteämpää yhteyttä yhteiskuntatutkimuksen valtavirtaan. Tähän liittyen hän penää enemmän huomiota yleiselle yhteiskuntateorialle, mitä kautta hän kritisoi esim. monien mediaetnografioiden sortumista deskriptivisyyteen, pelkkään kuvailuun. Hän myös pitää tärkeänä varhaisen mediatutkimuksen yhteisiä kiinnostuksenkohteita, valtaa, representaatiota, subjektiviteettiä / identiteettiä, mutta korostaa, että nuo kysymyksenasettelut tulisi nähdä aikaisempaa laajemmissa yhteyksissä. Corner haluaisikin palauttaa ideologian näkökulman osaksi mediatutkimusta, ei välttämättä edes entisellä nimellään, mutta oivaltamalla sen tärkeän peruskysymyksen: Miten julkiset merkityksenannot nivoutuvat ("interconnects") taloudellisten ja poliittisten intressien legitimaatioon? Corner ehdottaa siis ainakin jossain määrin mediatutkimuksen paluuta juurilleen, ja tässä hänen näkemyksensä vastaavat kulttuuritutkimuksen yleisestä kehityksestä viime aikoina esitettyä kritiikkiä.

Suomalaiseen mediatutkimukseen liittyen huomionarvoinen ja ajankohtainen on se keskustelu, mitä Corner käy mediatutkimuksen koulutusohjelmien ammatillisuudesta. Polyteknisten korkeakoulujen viestinnän ohjelmat suuntautuivat alunperinkin ammatilliseen koulutukseen, mutta ammatillisuudesta on sittemmin tullut yleinen vaatimus esim. koulutusohjelmien rahoitusperustana. Corner toteaa, etteivät tutkimus ja ammatillisten mediataitojen opetus välttämättä ole ristiriidassa keskenään. Mutta käytännössä tämä korostus on luonut mediatutkimuksen koulutusohjelmiin "dualistisen jaon" teoriaan ja käytäntöön. Tutkimus on ohjelmissa saanut leimakseen "teorian" ja tullut näin marginalisoiduksi käytäntöä täydentäväksi opinnoiksi. Rahanjaossa teoriasta tulee leima, jonka käyttäjä jää auttamatta tappiolle. Tämä kuulostaa tutulle. Itse ainakin olen istunut vuosien mittaan lukuisissa kokouksissa, missä on pähköilty, miten tästä ja tästä ohjelmasta saisi houkuttelevamman - käytäntöön vetoamalla.

Corner ei puheenvuorossaan puutu yleisen mediatutkimuksen rinnalla esiintyviin, rajatumpiin tutkimussuuntauksiin. Toisessa yhteydessä (Corner & Harvey

1996) hän identifioituu televisiotutkijaksi, joka nyt pohtii televisiotutkimuksen paikkaa ja kehitystä. Mediatutkimuksen kehityksen ymmärtämisessä onkin tärkeää nähdä se, että huomattava osa nk. mediatutkimuksesta on itse asiassa kulkenut televisiotutkimuksen nimellä. Edellä tehtyä katsausta onkin syytä tarkentaa toteamalla, että mediatutkimuksen sisällä voidaan nähdä useita eriytyneitä tutkimusalueita, jotka osittain pyrkivät erottautumaan omilleen. Alussa mainitsemani Geraghtyn ja Lustedin (1998) toimittama artikkelikokoelma on nimenomaan tehty korostamaan televisiotutkimuksen omaa identiteettiä. Toimittajat asettavat kirjansa tehtäväksi televisiotutkimuksen tiedeperustan arvioinnin:

(—) televisiotutkimus (Television Studies) on nyt kehittyvässä tunnustetuksi tutkimusalueeksi, jolla on oma akateemisten ja muiden tieteenharjoittajien perusjoukkonsa, omat opiskelijansa ja omat tunnistettavat metodinsa. Kuten uudelta tieteenalalta (a new discipline) voi odottaakin, jokaisesta tunnusmerkistä, tutkimusalueista, tutkijoista ja metodeista käydään keskustelua; ja kuten Lynn Spiegel toteaa tähän kirjaan kirjoittamansa esseen lopussa, niistä ollaan melko tiukasti eri mieltä. Mutta rohkenemme väittää, että televisiotutkimuksella on nyt oma tietoperustansa ja historiankirjoituksensa tuon tiedon kehitymisestä, joka voi luoda keskusteluille pohjan. Juuri tällaisista keskusteluista tässä kirjassa on kysymys. (mt, 1-2; kurs. TH)

Huomattakoon, että Geraghty ja Lusted puhuvat televisiotutkimuksesta isoilla kirjaimilla ja seuraavat näin Cornerin tulkintaa mediatutkimuksen institutionalisoitumisesta. He määrittelevätkin julkilausutusti televisiotutkimuksen uudeksi tieteenalaksi, jolla on oma tutkimuskohde, omat tutkijansa ja tutkimusmenetelmät. Corner ja Harvey (1996) tuovat omassa televisiotutkimuksen paikannuksessaan esille yhteiskuntatieteiden ja humanististen tieteiden poikkeavat perinteet erotelulla "television research / television studies". Suomen kielessä molemmat versiot on käännetty tutkimukseksi, mikä jättää ottamatta huomioon vaihtoehtojen erilaisuuden. Corner ja Harvey kuvaavat perinteiden roolia ja suhdetta televisiotutkimuksessa seuraavasti:

Vaikka televisiotutkimuksen (television research) hallitseva muoto edelleen ammentaa vaikutteensa yhteiskuntatieteistä, erityisesti sosiologiasta ja sosiaalipsykologiasta, siihen on kahden viime vuosikymmenen kuluessa nivoutunut kehittyvä tieteenharjoituksen juonne taiteentutkimuksen ja humanististen tieteiden sisältä. Tässä suuntauksessa painopiste on edellistä enemmän kohdistunut televisioon kulttuurisena prosessina (television as a cultural process), visuaalisten ja puhuttujen kulttuuristen sopimusten järjestelmänä, jonka poliittinen ja sosiaalinen vaikutus perustuu siinä käytettäviin erityisiin symbolisiin muotoihin. Vaikka humanistiset tutkijat eivät olekaan halunneet väheksyä niitä television puolia, jotka ovat kiehtoneet yhteiskuntatieteilijöiden mieliä, he ovat nähneet huomionarvoiseksi sen monimuotoisen prosessin, jolla televisio tuottaa merkityksiä ja joka heidän mielestään on johtolanka television vallankäytön ymmärtämiseen. Sosiologian tai sosiaalipsykologian sijasta tätä lähestymistapaa ovat eniten määrittäneet kielitiede (linguistics), kirjallisuustiede (literary criticism) ja elokuvatutkimus (studies of cinema). (mt, xiv; kurs. TH)

Corner ja Harvey puhuvat määrittelyssään yhteiskuntatieteistä varsin yleisesti ja viittaavat televisiotutkimuksen kehityksessä ennen muuta sosiologiaan ja sosiaalipsykologiaan. Kysymyksiä herättävää tässä määrittelyssä on se, ettei siinä lainkaan viitata joukkoviestinnän (tai viestinnän) tutkimuksen merkitykseen. Joukkoviestinnän tutkimushan (ja viestinnän tutkimus) on perinteisesti liitetty yhteiskuntatieteiden alueeseen, mitä edustaa research-termi alan englannikielisessä

ninessä (mass communication research, lyh. MCR). Cornerin ja Harveyn tapauksessa 'unohduksen' syynä on brittiläinen tiedejärjestelmä, jossa joukkoviestinnän tutkimuksen MCR-perinne ei koskaan saanut samaa merkitystä tieteenalana kuin esim. meillä Suomessa tiedotusopin ja tiedotustutkimuksen muodossa. Kuten edellä on todettu, viestinnän tutkimus kehittyi brittiläisissä yliopistoissa ja korkeakouluissa Communication Studies -muodossa.

On selvää, että etsittäessä televisiotutkimuksen tai mediatutkimuksen tiedeperustaa, myös joukkoviestinnän tutkimuksella on tärkeä sija alueen kehityksessä. Itse olen tällä hetkellä Tampereen yliopiston tiedotusopissa virassa, jonka alaksi on määritelty sähköinen viestintä. Virka perustettiin tämän vuosikymmenen alussa ja samaan aikaan laitoksen kahteen muuhun virkaan "palautettiin" radio- ja tv-opin nimike. Palauttamisesta voidaan nimikkeiden yhteydessä puhua siinä mielessä, että Tampereen yliopistossa oli toimittajakoulutuksen osana radio- ja tv-oppi -niminen oppiaine 1960-luvun puolivälistä 1970-luvun puoliväliin. Nykyisistä laitoksen professoreista Nordenstreng nimitettiin alunperin juuri radio- ja tv-opin alueelle.

Sähköinen viestintä tutkimusalueena on lavennus aikaisemmasta radio- ja tv-opista (ks. tämän tutkimusalueen kehityksestä yleisemmin Hujanen 1997). Nimike on käänösamerikkalaisten yliopistojen vastaavista ohjelmista, jotka esiintyvät muodossa "Electronic Media". Tarkkaan ottaen viran alue siis liittyy sähköisten medioiden tutkimukseen ja on siksi katsottavissa mediatutkimukseksi. Mutta samalla on korostettava, että sähköisten viestimien tutkimus liittyy yleisemmin joukkoviestinnän tutkimuksen perinteeseen ja sitä kautta yhteiskuntatieteisiin. Tämä alue kuten viestinnän tutkimus yleisemminkin elää kuitenkin jatkuvassa vuorovaikutuksessa sen alueen kanssa, mitä edellä on kuvattu mediatutkimukseksi.

Kun omilla luennoillani olen käsitellyt sähköisen viestinnän tutkimuksen suhdetta mediatutkimukseen, olen tiivistänyt näkökulmani seuraavasti: Sähköisen viestinnän tutkimus kuten viestinnän tutkimus yleisemminkin on 1970-luvun lopulta lähtien käynyt vuoropuhelua humanistisen tutkimusperinteen kanssa. Sellaiset mediamääritteiset alueet kuten televisiotutkimus (myöh. myös radiotutkimus), elokuvatutkimus, videotutkimus ja mediatutkimus yleisemmin ovat olet keskeisellä sijalla tässä vuorovaikutuksessa. Tutkimussuuntausten välille on näin syntynyt toisensa leikkaavia alueita, mutta mediatutkimusta sen enempää kuin sähköisen viestinnän tutkimustakaan ei tule nähdä toisen yläkäsitteenä. Niille on edelleen osoitettavissa tieteen kehityksestä kumpuavat omat erityispiirteensä ja -alueensa.

Kirjallisuus

- Corner, John & Harvey, Sylvia, ed. (1996)
Television Times, A Reader. London: Arnold.
- Corner, John (1995)
Media Studies and the 'knowledge problem'. Screen 36 (Summer 1995): 2.
- Geraghty, Christine & Lusted, David, ed. (1998)
The Television Studies Book. London: Arnold.
- Heiskanen, Ilkka (ei päivämäärää):
Suomalainen audiovisuaalisen viestinnän ja kulttuurin tutkimus. Nykytilan arviointia ja kehittämävaihtoehtojen tarkastelua.
- Hietala, Veijo (1993)
Kuvien todellisuus. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.
- Hujanen, Taisto (1997)
From Broadcasting Research to Media Studies: A Historical Analysis of Radio Research in Finland. Teoksessa Ulla Carlsson (ed.), Radio Research in Denmark, Finland, Norway and Sweden, Nordicom Review, 1/1997, Special Issue.
- Viestintäalan koulutuksen kehittämistarpeet. Opetusministeriön työryhmämuistioita, 3:1997, Helsinki: opetusministeriö.